

att återknyta till Frykmans och Hansens beskrivning av de småländska handläggarnas inställning (men notera att denna effekt lika gärna skulle kunna uppkomma i inflödet, det vill säga som en följd av mer restriktiva läkarbedömningar).

För att sammanfatta: Helena Olofdotter Stensöta har skrivit en intressant och läsvärd bok, som dock framstår som något ofullgången. Hon för tankvärda resonemang om vilken betydelse kulturer och attityder hos Försäkringskassans tjänstemän har för ohälsans nivåer, men hon lyckas inte fullt ut övertyga – åtminstone inte mig – om att de samband hon finner verkligen är giltiga orsakssamband. Trots dessa invändningar vill jag gärna rekommendera boken. Den bjöd på stimulerande läsning som satte fart på tankeverksamheten.

Referenser

- Dutrieux, Jon & Sjöblom, Kent-Rune, 2003. *Sjuka kommuner?* RFV Analyserar 2003:17. Stockholm: Riksförsäkringsverket.
- Frykman, Jonas & Hansen, Kjell, 2009. *I ohälsans tid*. Stockholm: Carlssons.
- Hallsten, Lennart, 2007. "Osakligt och tendentiöst om attityder och sjukskrivning", *Läkartidningen* 104(6), s. 433-444.
- Johnson, Björn, 2010. *Kampen om sjukfrånvaron*. Lund: Arkiv förlag.
- Olsson, Sten, 2004. *Regionala skillnader i utgifter för sjukpenning och förtidspension*. RFV Analyserar 2004:12. Stockholm: Riksförsäkringsverket.
- Palmer, Edward (red.), 2006. *Sjukskrivning, kulturer och attityder*. Försäkringskassan Analyserar 2006:16. Stockholm: Försäkringskassan.
- SOU 2000:72. *Sjukförsäkringen – Basfakta och utvecklingsmöjligheter*. Stockholm: Fritzes.

Björn Johnson är fil. dr i statsvetenskap och docent i socialt arbete vid Malmö högskola. E-post: bjorn.johnson@mah.se

Anmälan av Axel Hadenius (2012/4).

Replik av Erik Moberg

I sin recension av min bok "Statsvetenskap" skriver Axel Hadenius inledningsvis att bokutgivningen inom statsvetenskapen präglas av "splittring" och att det saknas "en skrift som fokuserar på ämnets kärna – nämligen staten – och de teorier som finns om denna institution". Om detta är vi överens och Hadenius har också rätt när han uppfattat det som min ambition att "råda bot" på detta. Så mycket mer är vi emellertid inte överens om.

Jag börjar med det viktigaste, nämligen Hadenius kritik av min behandling av statsvetenskapliga teoribildningar. Bland annat kritiserar jag för att diskutera "teoremens formella struktur, utan mycket anknytning till den faktiska politiska världen". Detta påstående är både avslöjande och felaktigt. Det avslöjar att Hadenius inte förstår att en vetenskaplig teori, eller modell som man ibland säger, är en fristående, logiskt sammanhängande konstruktion i vilken slutsatser deduceras från ett antal preciserade grundantaganden. När dessa slutsatser sedan prövas mot verkligheten kan de visa sig felaktiga eller riktiga, vilket i sin tur kan leda till att teorin förkastas eller till att den justeras och vidareutvecklas. Det är genom en växelverkan av detta slag, en sovrings- och utvecklingsprocess, som vetandet successivt utvecklas. Detta kräver emellertid att teori och empiri hålls isär. Man måste veta vad som är teori och vad som är data. Data får inte användas för att stödja logiken, denna måste stå för sig själv. Allt detta förklaras utförligt i boken. Det är också av detta skäl som det finns ett separat teorikapitel tidigt i boken.

Påståendet är vidare felaktigt, ty även om jag försöker hålla isär teori och empiri, så innebär det inte att jämförelser mellan teori och verklighet saknas. Tvärtom genomsyras hela boken av sådana jämförelser. Jag har ingenstans utom i kapitel 2, "Stater under 5000 år", bara velat beskriva. Jag har överallt för-

sökt ställa det beskrivna i relation till teori. Den metodologiska individualismen och det kollektiva handlandets logik aktualiseras sålunda gång på gång i framställningen, ibland i form av Mancur Olsons andra ”osynliga hand”, ibland i form av det lilla stycke teori som jag kallat ”en fundamental förändringsmekanism” (sid. 114), och ibland i andra former. Min kritik av den inom statsvetenskapen så spridda spatiala modellen kan också nämnas. Bland annat visar jag att det är omöjligt att förklara en så vanlig företeelse som en koalitionsregering inom ramen för en endimensionell sådan modell (sid. 378). Är icke detta att jämföra teori och verklighet?

Hadenius kritiserar vidare fyra så kallade ”besynnerligheter”. Den första av dessa består i att jag bland direktdemokratier behandlar ”endast Schweiz” och inte säger ett ord om USA ”där den direkt-demokratiska formen har fått en mycket stor utbredning”. Hadenius påstås att jag bara skriver om Schweiz är emellertid inte bara felaktigt utan också så grovt missvisande att man med mycket goda skäl undrar om han alls läst den bok han recenserar. Det kapitel i vars slut Schweiz behandlas är i själva verket helt ägnat åt direktdemokratier, vilket framgår av kapitlets rubrik. Kapitlet handlar framför allt om de germanska direktdemokratierna och den atenska direktdemokratin som behandlas i separata avsnitt med egna rubriker. I kapitlets inledning sägs också att en direktdemokrati, så som jag använder termen, bland annat karakteriseras av att det inte finns någon vald församling som representerar medborgarna. Dessa samlas istället själva för att fatta de gemensamma besluten. Det är därför USA med sina representativa församlingar inte finns med. Att Schweiz alls tas upp beror på den ibland framförda uppfattningen att landets representativa demokrati vuxit fram ur den tidigare direktdemokratin. Det är för att vederlägga den uppfattningen jag gjort en kort genomgång av Schweiz historia. Allt detta framgår tydligt av texten.

De följande tre besynnerligheterna finns

långt senare i boken, i min presentation av ”en teori om demokratier av skilda slag”. Enligt Hadenius består den första av dessa besynnerligheter i att jag påstår att jag själv kommit på idén att parlamentarism leder till ökad partidisciplin och att fenomenet är förbisett i forskningen. Och därmed demonstrerar jag bara min ”bristande beläsenhet”. Återigen lögn. Vad jag skriver är att denna hypotes, bland dem jag lägger fram i det aktuella avsnittet, är den som förefaller minst diskuterad i litteraturen. Jag skriver vidare att jag stött på både allmänna instämmanden och ett allmänt förnekande och ger sammanlagt fem referenser (sid. 386). Jag menar emellertid också att det är viktigt att skilja på *incitament* för att skapa partidisciplin, och *medel* för att åstadkomma en sådan, och just den distinktionen har jag inte stött på i litteraturen. Men alldeles oavsett graden av min beläsenhet förefaller mig det viktiga vara riktigheten i det som hävdas, inte vilka källor som anges. Och beträffande riktigheten har Hadenius ingen anmärkning.

Nästa besynnerlighet består enligt Hadenius i mitt påstående att partierna i USA har en ”mycket låg intern sammanhållning”. Så var det ”för cirka fyrtio år sedan” skriver han, men sedan dess har det skett en ”radikal förändring” och ”polarisering” som jag kritiserar för att inte ha lagt märke till. Det har jag emellertid gjort. Men fortfarande, och för att bara nämna ett av tecknen på låg partisammanhållning, följer voteringarna i den amerikanska kongressen partilinjer i långt mindre utsträckning än voteringarna i till exempel den svenska riksdagen (ett när detta skrivs aktuellt exempel är voteringarna i senaten och representanthuset vid årsskiftet 2012/13 inför det hotande ”budgetstupet”). Inom ramen för den teori jag framlägger är det den jämförelsen – den mellan olika författningstyper – som är den relevanta, inte fluktuationer i det amerikanska mönstret. Inte heller detta kan undgå en minimalt uppmärksam läsare.

Den sista besynnerligheten består i att jag inte observerat att de latinamerikanska

författningarna med presidentstyre och proportionella val givit upphov till förstärkt presidentmakt och eroderade partier. Nej, det har jag inte, och möjligen är det också riktigt. I så fall kan det leda till en komplettering av teorin. Men detta behöver inte innebära att min härledda hypotes om låsningar mellan beslutsorganen är felaktig. Och framför allt, varför är det en besynnerlighet? Min ambition har inte varit att detaljerat beskriva politiken i de latinamerikanska staterna utan att härleda ett antal hypoteser ur mina grundantaganden (principdeklarationen mitt på sid. 383). Och faktum kvarstår, nämligen att de latinamerikanska länderna i stora drag har en viss speciell typ av författning och att växlingar fram och tillbaka mellan demokrati och diktatur är förhållandevis vanliga.

När jag ändå är inne på min teori om demokratier kan jag nämna att den, i en tidigare version, lades ut på min webbplats. År 2003 karakteriserade Arend Lijphart, tidigare ordförande i American Political Science Association och Skyttepristagare, teorin som "a highly innovative and theoretically very significant contribution to political science." Alltså en annan bedömning än den Hadenius gör. (Såväl teorin som Lijpharts fullständiga kommentar finns kvar på webbplatsen.)

Efter detta återstår några kommentarer som är av mindre principiell betydelse men likväl inte oviktiga. Om kapitel 4, "Väldsteknikens utveckling och betydelse", skriver Hadenius att det är "en grundlig historisk genomgång" men menar också att det är "fråga om mycket allmängods". Dessa båda omdömen är kanske inte alldeles lätta att förena, men intressantare är att Hadenius inte skriver något alls om kapitlets innehåll. Låt mig därför komplettera. Ett centralt tema är styrkeförhållandet mellan infanteri och kavalleri under tidiga historiska skeden, vilket är av betydelse eftersom demokratiimpulserna varit förhållandevis starka under infanteriets styrkeperioder. För att ge en inblick i dessa sammanhang behandlas det tidiga tämjandet av hästen, utvecklingen av hästdragna strids-

vagnar (chariots), utvecklingen av den sammansatta pilbågen, de grekiska hopliterna och de romerska legionärerna, och så vidare. Möjligen är detta allmängods för Hadenius, men knappast för studenter i början av sina statsvetenskapliga studier. Hadenius kritiserar mig vidare för att inte nämna "de stora namnen" inom området, bland andra Charles Tilly och Brian Downing. Dessa båda författare har emellertid väsentligen behandlat förhållandena i Europa efter Västroms fall, medan mitt intresse, som framgått ovan, till stor del, om än inte uteslutande, ligger långt före detta skede. Dessutom, och återigen, förefaller mig den sakliga riktigheten, belagd med adekvata referenser, vara det viktiga, inte exakt vilka källor som anges.

Om kapitel 5, "Politik och ekonomi", skriver Hadenius bara att resonemanget om "hur demokrati/diktatur har kunnat kombineras med marknadsekonomi/planhushållning" är "tämmligen intetsägande". Låt mig därför upplysa om att detta resonemang följer efter en redogörelse för relationen mellan ekonomi och politik under historiens gång, en redogörelse som resulterar i slutsatsen att någon mera påtaglig konflikt mellan de båda sfärerna inte inträffade förrän i samband med den industriella revolutionen. Efter denna historiska genomgång tar jag upp den diskussion om förenligheten mellan olika politiska och ekonomiska system som Hadenius nämner. Jag redogör bland annat för den debatt om möjligheten av en efterfrågestyrd helstatlig ekonomi som på sin tid fördes mellan Joseph Schumpeter och Oskar Lange på ena sidan och Friedrich Hayek på den andra. Efter detta för jag också en egen diskussion som bland annat leder fram till slutsatserna att även hårda diktaturer har behov av vissa minimala, kringskurna marknader och att representativ demokrati och marknadshushållning i grunden är olika sidor av en och samma sak, av ett mera grundläggande rättsligt och frihetligt system. Den ena sidan kan inte tas bort utan att den andra också försvinner. En konsekvens av detta är min bedöm-

ning att dagens Kina faller utanför de möjliga kombinationerna och därför är instabilt (sid. 177). Allt detta kan vara rätt eller fel och kan säkert diskuteras. Att det skulle vara intetsä- gande är emellertid för mig obegripligt.

Mer allmänt är det intressant att notera hur Hadenius recension är uppbyggd. Han förbigår totalt stora och viktiga delar av boken, till exempel kapitel 6 om diktaturer, kapitel 8 om oligarkier och kapitel 9 om den representativa demokratins tillkomst och spridning. Läsaren av recensionen får ingen som helst uppfattning om hur boken i stora drag ser ut. Den temaindelning Hadenius skriver om är hans eget påfund och saknar allt underlag i bokens disposition.

Hadenius argumenterar inte heller sakligt på det som man väntar sig – och har rätt att vänta sig – i en vetenskaplig tidskrift. Han nämner inga konkreta fel, bara de ovan nämnda och tillbakavisade ”besynnerligheterna”. Hans teknik är istället att kasta ur sig svepande nedvärderingar och slänger utan exemplifierande belegg. ”[A]tt döma av ryg- gens omfång har författaren lagt ner mycket arbete” på sin bok heter det sålunda redan i inledningsstycket. ”[B]egreppslik skärpa har knappast varit ett huvudintresse” heter det på ett annat ställe. Min redogörelse för olika statsvetenskapliga teorem beskrivs som ”ett mekaniskt refererande”, vad nu det betyder. Och efter konstaterandet att intressanta frågor ställs levereras kritiken att svaren ofta består av ”Mobergs egna funderingar”. Låt mig då upplysa Hadenius om att även de intressanta frågorna är ett resultat av alldeles egen tanke- verksamhet.

Hadenius avslutar följdriktigt sin recen- sion med det överlägsna påståendet att min bok illustrerar ”den talangfulle ... autodidaktens dilemma” – den obeläste autodidak- ten som ”inte är i kontakt med den aktuella, bästa forskningen”. Det finns emellertid de som tycker annorlunda. Ett antal omdömen om den nu föreliggande preliminära engelska översättningen talar sålunda ett annat språk.

Omdömena finns i sin helhet på min webb- plats, men här är några exempel:

- Mark N. Franklin: ”This wonderful book ... presents a first class and cutting edge social science analysis of the state and how it works – a modern day ’The Prince’.”
- James N. Druckman: ”The book covers nearly all forms of states – something virtually no other book does. It is a must read.”
- Donald L. Horowitz: “Moberg’s [book] is a richly theorized, exceedingly ambitious study that brings us back to fundamen- tals. The reader looking for a sophisticated treatment of the nature of the state and of the variety of regime types will be richly rewarded.”

Vad, frågar man sig, är Hadenius egentligen ute efter? Hur vill han ha det? Skriver jag om sådant som är känt, citerar olika författare i vederbörlig ordning, och så vidare, så blir jag kritiserad för bristande originalitet eller för att presentera allmängods. Skriver jag istället något som är originellt så blir jag kritiserad för att fundera själv eller för att syssla med ”intel- lektuellt ’hemsnickeri’”. Det viktiga förefaller vara att till varje pris, av någon för mig out- grundlig anledning, avfärda boken. Och går det inte på det ena sättet så går det kanske på det andra.

Att denna replik blivit lång, mycket längre än recensionen, beror just på den senares karaktär. Allmänt nedlåtande omdömen utan exemplifieringar går inte att bemöta genom att bara hävda motsatsen. Det är nödvändigt att också exemplifiera och då blir repliken längre än recensionen.

Låt mig till sist åter ta upp frågan om behovet av en samlande lärobok, ett behov om vars existens Hadenius och jag förefal- ler vara överens. Jag känner mig rätt så säker på att en sådan bok – vem som än hade skri- vit den – skulle ha svagare och starkare par- tier, precis som min bok naturligtvis har. Det är därför jag i inledningskapitlet skrivit att boken med nödvändighet har ”skissens form” (sid. 10). Men med en sådan skiss har man

något att utgå från, något som bit för bit kan förbättras. Utan en sådan skiss kommer istället det statsvetenskapliga ämnets destruktiva fragmentering att bara fortsätta ytterligare.

Erik Moberg är statsvetare utan institutionsanknytning. E-post: erik@mobergpublications.se

Prenumerera på Statsvetenskaplig tidskrift!
www.statsvetenskapligtidskrift.se